

סימן יג אם מותר לערב, שפרע עבור הלוה, למשכן את הלוה שלא באמצעות בי"ד

ראשי פרקים
א. החילוק בין "בית ערב" ל"בית לווה".
ב. חוב שאינו על דרך מלוה.

נשאלתי, בערב ששילם עבור חוב הלוה, האם מותר לו לתפוס משכון מהלוה [שלא ע"י שליח בי"ד].

דהנה בגמ' ב"מ קטו, א איתא: ת"ר, 'לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו', לביתו אי אתה נכנס, אבל אתה נכנס לביתו של ערב. וכן הוא אומר (במשל), לקח בגדו כי ערב זר וגו'. הרי שנכנס המלוה לביתו של ערב. השאלה, האם כמו שדין זה לא נאמר כשהממושכן הינו ערב, ה"ה שלא נאמר דין זה כשהממושכן ערב, ולא נאסרה הכניסה אלא למלוה לבית לווה, ולא במלוה וערב או בערב ולווה. או לאידך גיסא- שאסרה התורה להכנס בכ"ע לבית לווה לצורך מישכון, בין למלוה ובין לערב.

א. החילוק בין "בית ערב" ל"בית לווה"

הרבינו בחיי בפירושו על התורה (דברים כד, ו), כתב וז"ל: "... אבל ערב מותר לבוא אל ביתו למשכנו, הוא שאמר שלמה ע"ה: 'לקח בגדו כי ערב זר'. והיה ראוי יותר למשכן את הלוה שאכל ושתה ובזבז המעות יותר, מן הערב שלא באו המעות לידו. אבל הטעם בזה, מפני שהלוה לא לווה אלא מתוך הדוחק, והערב נכנס ערב מתוך השפע, לכך התירה התורה למשכן את הערב ולא את הלוה."

לפ"ז האיסור להכנס לביתו של הלוה קיים בין במלוה ובין בערב שפרע עבור הלוה, וכעת עומד במקום המלוה לגבות חובו, דהאיסור הוא הכניסה לביתו של לווה שלווה מתוך דוחק ועניות. ע"כ אף ערב שנכנס כעת תחת המלוה, נאסר בכניסה לבית הלוה לצורך מישכון. וע"ע בתורה תמימה שם אות קיד שכתב שני טעמים בחילוק שבין בית לווה לבית ערב, דלוה לווה מפני דוחקו והוי הלואה באונס, משא"כ ערב נכנס בהלואה שלא באונס, וזה כרבינו בחיי. טעם שני- משום דאיסור לקיחת משכון הוא דוקא בעני מפני צערו ובעשיר מפני בושתו, ובערב ליכא צערא וליכא בושא. לפ"ז בערב שפרע עבור הלוה, יש ג"כ ללוה צער או בושת, וע"כ אינו יכול למשכנו שלא ע"י שליח בית דין.

הרמב"ם בפ"ג ממלוה ולווה ה"ז, כתב וז"ל: "הערב מותר למשכנו בזרוע, ולהכנס לביתו וליטול המשכון,

שנאמר: 'לקח בגדו כי ערב זר'. וכן מי שיש לו שכר אצל חבירו, בין שכר מלאכתו בין שכר בהמתו וכליו בין שכר ביתו, ה"ז מותר למשכנו שלא ע"פ ב"ד, ונכנס לביתו ונוטל המשכון בשכרו, ואם זקף עליו השכר במלוה אסור, שנאמר: 'כי תשה ברעך משאת מאומה'."

והסיפא של דבריו, בענין שכר חנות וכו', מקורם בדברי הגמ' בב"מ הנ"ל דיליף מיעוט אחר מהדרשה "אל ביתו", לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר כתף לשכר חמר לשכר פונדק לשכר דיקנאות, יכול אפי' זקפן עליו במלוה, ת"ל משאת מאומה. ויש להקשות על הרמב"ם שמיעט בית ערב מהפסוק במשלי, בעוד שבגמ' הנז' משמע דעיקר ילפותא ילפינן מהפסוק בדברים. ושאלה זו הקשה הגידולי תרומה בשער א' ח"ג אות ג', ותירץ, דאיצטריך לילפותא ממשלי כדי ללמוד שלמלוה עצמו מותר להכנס לביתו של ערב, דהא הפסוק בדברים מיירי בהוצאת העבוט החוצה לשליח ב"ד, וא"כ נימא דלבית ערב שרי לשליח ב"ד להכנס ולא למלוה, משו"ה מייתי קרא דלקח בגדו כי ערב זר דלא מיירי בשליח ב"ד, וממילא שרי אף למלוה עצמו למשכן.

ב. חוב שאינו על דרך מלוה

ונראה דס"ל לרמב"ם, דהגמ' במסקנתה שהביאה דרך שונה בלימוד מהפסוק "אל ביתו", חזרה בה ממה שלמדה בתחילה מפסוק זה למעט ביתו של ערב, וס"ל לגמ' דמה שאסרה תורה לבוא אל ביתו הוא דוקא בחובות שהינם בדרך של מלוה ולוה, אבל חובות שנוצרו שלא בדרך הלואה, לא אסרה התורה לבוא אל ביתו לעבוט עבוטו. אך עדיין לא למדנו היתר לערב שחובו נוצר בדרך הלואה, לזה איצטריך קרא אחרינא במשלי למילף היתר כניסת המלוה לבית הערב. וע"כ הביא הרמב"ם לענין בית הערב קרא דמשלי, דס"ל דהגמ' אהדרא בה ממייעוט בית הערב מקרא ד"אל ביתו".

ונראה דאלו דברי התומים בסי' צז (אורים ס"ק לא), וז"ל: "וברמב"ם נתן טעם דכתיב לקח בגדיו כי ערב זר, והיינו משום דבקרא י"ל לביתו למעט שכר שכיר וכד', שלא היתה הלואה מעולם, אבל בערב דיש כאן הלואה- אסור. לכך עשו לו סמך מדברי קבלה..."

ואף שבתומים לא כתב דהגמ' אהדרא ממייעוט בית הערב מקרא דאל ביתו, נראה דהרמב"ם ס"ל כן למסקנת הגמ', ורק בהו"א כתבה הגמ' למעט מקרא זה, ולמסקנה מיעטה מציאויות שונות, כגון חובות שאינם מחמת הלואה, ובית הערב מועט מלקח בגדיו וכו'.

ונידו"ד יהיה תלוי באופן בו נגדיר את חובו של הלוח כלפי הערב שפרע עבורו, האם זו יצירה חדשה של חיוב, וכמו שיש שכר שכיר שכירות וכד' יש חוב מחמת ערבות, או חוב זה הינו כחוב הלואה שבו מלוה הערב ללוה ע"י פרעונו למלוה.

וראיתי למהר"ח אור זרוע בתש"י ס"י קפ שכתב בדין שמיטת כספים, בערב שפרע עבור הלוח, וז"ל:

"... אך בערבות, אף בלא פרוזבול, אין הלוח נשמט מן הערב, דדמי להקפת החנות ושכר שכיר דאין שביעית משמטתו, וטעמא, לפי שנאמר; 'שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו', והנך לא הלוחו. וכן תנן בפרק בתרא דמסכת שביעית בכל הנך, עד

שיזקוף עליו במלוה, אף כאן הערב לא הלוהו ..."
חזינן מדבריו דערבות אינה כהלואה ואינה כלולה "בכל בעל משה
ידו", ודינה כשכר שכיר והקפת החנות שאינן נשמטות בשביעית,
וממילא לדעת המהר"ח אור זרוע אינה בכלל "האישי אשר אתה נושה
בו", והוי כחוב שאינו מחמת הלואה, וע"כ יכול הערב למשכן בזרוע
את הלוה, שאינו בכלל הלואה ואינו כלול באיסור זה.
אך נראה דדעת המהר"ח אור זרוע נדחית מהלכה, דהא בשו"ע חו"מ
סז, ה פסק, וז"ל:
"ערב שפרע למלוה, וקודם שפרע ללוה הגיע שנת השמיטה-
משמט."

הרי שלא דימה ערב להקפת החנות ושכר שכיר, וס"ל דדינו כהלואה
הנשמטת בשביעית. ומקור דבריו, ברבינו ירוחם במישריו (סוף התיב
השביעי) שהביא כן מהרשב"א בתשי. וע"ע ברשב"א ח"ג סי' נט ובתשי'
לחם רב (לבעל הלחם משנה- סי' צה) וביש"ש (פ"ד דגיטין סי' מח).
יתירה מזו- המהר"ח"ש בתורת חיים (ח"ב סו"ס לז) ס"ל, דאפי' היה
ערב עבור חוב מחמת הקפת החנות וכד', שאינם נשמטים בשביעית,
ופרע ערבותו, נשמט חיובו בשביעית, עיי"ש.
וע"ע בנתיבות צז, א, וז"ל:

"וכן נראה, דבהקפת החנות ובכל דבר המבואר בסי' סז לענין
שמיטה, דלא נקרא הלואה ואינו משמט, הכי נמי אינו בכלל
האיסור דלא תבוא אל ביתו, ואף דשם כתב הסמ"ע טעם אחר
בהקפת החנות, דלא שייך טעם זה כאן, מ"מ הא מסיק התומים
שם, דעיקר הטעם שם כמש"כ התוס' בכתובות ר"פ אע"פ, משום
דאינו בהלואת מעות, וטעם זה שייך גם בכאן, ורק משום חומר
האיסור איני כותב למעשה."

הרי שאף אם היינו נותנים לערב מעמד עצמאי, שאינו בכלל חוב על
דרך הלואה, מ"מ כיון שלא מיעטה הגמ' בס"פ המקבל ערבות מכלל
האיסור, לא עדיף חוב לערב מהקפת החנות, שלא רצה הנתיבות להקל
בו לענין מעשה, מחמת חומר איסור של לא תבוא לביתו לעבוט וכו'.
ע"כ נראה להלכה, שלא יוכל הערב להכנס לביתו של הלוה לאחר
שפרע חובו עבורו. וראיתי לגרי"י בלוי שליט"א בספרו פתחי חושן
(הלואה פ"ד הערה כח) בדין שיכול למשכן הערב ללא ב"ד, וז"ל:
"ולכאורה נראה דה"ה כשהערב בא לגבות מן הלוה". ולא הביא ראיות
לדבריו. ומכל הלין נלענ"ד דלא כדבריו, ויש לחלק בין מלוה הבא
להפרע מן הערב לערב הבא להפרע מן הלוה, ואין יכול הערב למשכנו
בלא ב"ד.

מסקנות

- א. שני טעמים נאמרו מדוע יכול מלוה להכנס לבית הערב למשכנו,
בעוד שנאסר עליו להכנס לבית הלוה. א- הלוה לוח מתוך דחק,
בעוד שהערב נכנס מתוך שפע. ב- דוקא בעני אסרה תורה מפני
צער, ובעשיר מפני בושתו.
- ב. לפי שני הטעמים הנ"ל, יאסר על הערב להכנס לבית הלוה למשכנו,
לאחר שפרע עבורו.
- ג. כשם שניתן להכנס לבית הערב למשכנו, כך מותר להכנס לביתו של

חייב מכח חוב שאינו על דרך הלואה, כגון- שכר שכיר והקפת החנות.

ד. הנתיות לא רצה להקל להכנס לבית חייב מחמת הקפת החנות, לעבוט עבוטו. וא"כ לדבריו- דוקא אלו שמועטו בגמי' מכלל איסור זה, כגון, שכר שכיר וכו', רשאים להכנס לבית החייב לצורך מישכון.

ה. מדברי מהר"ח אור זרוע עולה, שחוב שחייב הלואה לערב שפרע עבורו, אינו מוגדר כחוב על דרך הלואה, וע"כ לא תשמטנו שביעית. לפ"ז י"ל, שיוכל הערב למשכן את הלואה בזרוע. ו. נראה שדעת המהר"ח א"ז הינה דעת יחיד. ע"כ לא יוכל ערב למשכן את הלואה שלא באמצעות שליח ב"ד.